

MUHAMMAD ALI SHE'RIYATIDA TARIXNING POETIK TALQINI

Firuz Buriyeva

*filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti*

Narzulloyeva Parizod

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Bu maqolada Muhammad Ali she'riyatida markaziy o'ringa ega bo'lgan tarixiy mavzular talqini masalalariga to'xtalinadi. Shoirning asarlarida milliy hamda tarixiy voqealar aks ettirilishi, ularning poetik talqini, shuningdek, mazmuniy xususiyatlari tahlil etiladi. Maqolada shoirning o'ziga xos badiiy uslubi va tarixiy hodisalarni ifodalashda qo'llangan poetik vositalariga alohida e'tibor berilgan. Tadqiqot davomida Muhammad Ali she'riyatining jamiyat ma'naviyati va tarixiy xotira shakllanishidagi o'rni yoritiladi. Maqola adabiyotshunoslik va tarixiy tadqiqotlar uchun yangi metodologik yondashuvlarni taqdim qiladi.

Kalit so'zlar: she'riyat, tarix, talqin, poetik uslub, badiiy tahlil, milliy voqealar, tarixiy xotira, adabiyotshunoslik.

Kirish

XX asrning 60-yillarda adabiyotga kirib kelgan Muhammad Ali bugunga qadar o'zining sermazmun va g'oyat barakali umri mobaynida ko'plab dovonlarini bosib o'tdi. Avvalo, ijodini she'riyat bilan boshlagan shoir keyinchalik nosir, tarjimon sifatida ham qalam tebratib, o'zbek adabiyotining xazinasini boyitdi. Ijodkorning birinchi she'riy to'plami "Fazodagi hislar" (1967) deb nomlanadi. Yana uning "Shafaq"(1968), "O'talar yurti" (1970), "Dostonlar"(1974), "Oq nur"(1977), "Ilhom parisi"(1980), "Sen bir gulsan", "Ona duosi" (1994) kabi she'riy to'plamlari mavjud. Muhammad Ali nosir sifatida ayniqsa tarixiy mavzuga e'tibor qaratdi. Uning "Ulug' saltanat", "Sarbadorlar" romanlari Temur va temuriylar saltanati bag'ishlangandir. Ijodkor faqat mavzularda emas, janr-shakllar borasida ham izlanuvchan bo'lib, uning Jizzax qo'zg'oloniga bag'ishlangan "Boqiy dunyo" deb nomlangan she'riy romani o'zbek adabiyotidagi ushbu janrdagi ilk asarlardan ekanligi bilan diqqatga sazovor.

Muhammad Ali o'zbek adabiyotida milliy o'zlik va tarixiy xotirani poetik uslubda aks ettirgan muhim shoirlardan biri sanaladi. Uning she'rlari tarixiy voqealar va xalqning ma'naviy qadriyatlarini badiiy talqin qilishda o'ziga xos yondashuvni namoyon qiladi. Ushbu maqolada shoirning tarixni poetik talqin qilish usullari, badiiy-estetik tamoyillari va ularning milliy adabiyotdagi o'rni tahlil etiladi.

Muhammad Ali ijodi o'zbek she'riyatining boy merosida alohida o'rin egallaydi. Shoir nafaqat badiiy mahorati bilan, balki tarixiy voqealarni talqin qilishdagi chuqur fikrlari bilan ham ajralib turadi. U o'z asarlarida milliy qadriyatlarni aks ettirish bilan birga, o'z zamonasining ijtimoiy va madaniy muammolariga ham munosabat bildirgan. Bu jihatlar Muhammad Ali she'riyatini zamonaviy o'zbek adabiyotida eng muhim yo'nalishlardan biriga aylantiradi. Shoir qalamiga mansub "Qadimgi qo'shiqlar", "Qalandar umri", "Sarbadorlar qo'shig'i", "Muqanna vasiyati", "Spitameni",

“Spitamening boshi”¹ kabi ko‘plab she‘rlari shoirning tarixni chuqur o‘rganib, uni poetik talqinini bera olgan mahoratli shoir ekanligidan dalolat beradi.

Shoirning asarlarida tarixiy voqealar faqatgina xronologik voqelik sifatida emas, balki insoniyat taqdirini o‘zgartiruvchi omil sifatida ko‘riladi. Muhammad Ali o‘z she‘rlarida tarixiy shaxslar va hodisalarga murojaat qilib, ularni badiiy obrazlar orqali jonlantiradi. Masalan, uning ayrim she‘rlarida Amir Temur, Alisher Navoiy hamda boshqa tarixiy siymolar ulug‘lanadi. Ushbu siymolar nafaqat tarixiy haqiqatlarni yoritish, balki o‘zbek xalqining madaniy o‘zligini namoyon qilishda ham muhim rol o‘ynaydi. Muhammad Ali tarixni talqin qilishda badiiy vositalardan mohirona foydalanadi. Uning she‘rlari metafora, ramz va boshqa poetik vositalar orqali tarixiy voqealarning mohiyatini ochib ko‘rsatadi. Shoirning badiiy nutqi o‘zining boyligi va chuqurligi bilan ajralib turadi. Tarixiy voqealar talqinida u xalq ma‘naviyati hamda madaniy xotirasini tiklashga intiladi.

Muhammad Ali she‘riyatining asosiy mavzularidan biri – milliy o‘zlik va xalq xotirasi. U o‘z asarlarida milliy qadriyatlarni ulug‘lash, tarixni xalqning yutuqlari va og‘riqli nuqtalarini yoritish bilan ifodalaydi. Shoirning fikricha, milliy xotira – bu nafaqat o‘tmishdagi voqealarni eslash, shuningdek, kelajakni shakllantirishda muhim omildir. Shu bois, Muhammad Ali o‘z she‘rlarida o‘tmish hamda kelajakni uyg‘unlashtirib, milliylik va zamonaviylikni birlashtirishga harakat qiladi.

Muhammad Ali she‘rlari hozirgi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Shoirning tarixni talqin etish usullari zamonaviy o‘zbek adabiyotida yangi badiiy yondashuvlarni shakllantirishga turtki bo‘lgan. U o‘z ijodi bilan yosh ijodkorlarni tarixiy voqealarga yangicha qarashga undaydi. Muhammad Ali ijodi faqat o‘z zamonasining emas, balki butun milliy adabiyotning muhim bir qismidir. Uning she‘rlari jamiyatning tarixiy va madaniy xotirasini mustahkamlashda alohida ahamiyatga egadir.

Muhammad Ali she‘rlari tarixiy obrazlarni yaratish va ularni poetik vositalar orqali yoritishda katta mahorat ko‘rsatadi. U o‘z asarlarida tarixiy shaxslarni faqat ular bilan bog‘liq voqealarni tasvirlash uchun emas, balki ularning millatning ma‘naviy hamda madaniy taraqqiyotiga qo‘shgan hissasini ko‘rsatish uchun ham talqin qiladi. Masalan, uning asarlarida Amir Temur siymosi faqat buyuk davlat arbobi sifatida emas, balki xalq birligini mustahkamlagan ramziy shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, Muhammad Ali tarixiy voqealarni aks ettirishda ular bilan bog‘liq hissiy jihatlarga alohida urg‘u ko‘rsatadi. Uning she‘rlarida tarixiy hodisalar faqatgina faktlar majmuasi sifatida emas, balki insoniy qismat va hayot mazmunining aks-sadosi sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuv Muhammad Ali ijodini kitobxonning yuragiga yaqinlashtiradi.

Muhammad Ali she‘riyatida xalqning madaniy merosini ulug‘lash alohida o‘rin tutadi. U xalq qo‘shiqlari, maqollar, qadimiy urf-odatlar va milliy qadriyatlarni o‘z asarlarida badiiy ifodalab, ularni kitobxonning ongiga singdirishga harakat qiladi. Shoirning fikricha, madaniy merosni anglash va asrash jamiyatning rivojlanishi uchun muhimdir.

Muhammad Ali o‘z she‘rlarida milliy urf-odatlarining zamonaviy talqinini beradi. U xalq an‘analarini tarixiy voqealar bilan bog‘lab, ularni zamonaviy hayotning bir qismi sifatida talqin qiladi. Bu uslub, bir tomondan, milliy madaniyatni saqlashga yordam bersa, ikkinchi tomondan, ularni zamonaviy o‘quvchi uchun dolzarb hamda tushunarli qiladi.

Muhammad Ali she‘rlari nafaqat estetik, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham egadir. Uning she‘rlarida yoshlarga milliy qadriyatlarni ulug‘lash, tarixiy xotirani saqlash hamda ma‘naviy yuksalish g‘oyalari singdirilgan. Shoir o‘z asarlarida tarixiy tajribaning ahamiyatini ta‘kidlab, uni bugungi hayotga tatbiq etish zarurligini ilgari suradi.

¹ Мухаммад Али. Сайланма. Шеърлар, дostonлар, шеърлий роман ва таржималар. Т.: “Шарк”, 1997. – 448 б.

Muhammad Ali she'riyatida yoshlarga murojaat qilishning asosiy maqsadi – ularni o'z madaniyati hamda tarixiga hurmat bilan qarashga o'rgatishdir. Shoirning asarlari yosh avlod uchun milliy qadriyatlarni anglash va tarixiy o'zlikni shakllantirish yo'lida ilhom manbai sanaladi.

Muhammad Ali o'z she'rlarida tarixni oddiy voqea sifatida emas edi, lekin estetik va ma'naviy mazmun bilan to'ldirilgan hodisa sifatida tasvirlaydi. Shoir tarixiy voqealarni obrazli ifoda etishda ulug'vorlik hamda dramatismni uyg'unlashtiradi. Misol uchun, uning tarixiy mavzudagi she'rlarida metaforalar va ramzlar orqali tarixiy hodisalarning o'lmasligini ko'rsatishga intiladi.

Muhammad Ali she'rlari tarixiy voqealarni tasvirlash bilan o'tmish bilan bugungi kun o'rtasida estetik ko'prik yaratadi. Bu yondashuv o'quvchida tarixga nisbatan hurmat hissini uyg'otib, uning madaniy ahamiyatini anglashga yordam ko'rsatadi.

Muhammad Ali ijodida tarixiy voqealar xalq og'zaki ijodiyoti bilan uyg'unlashib ketgan. U xalq dostonlari va qo'shiqlaridan ilhomlangan holda o'zining she'riy ramzlar tizimini yaratadi. Bu yondashuv orqali u xalqning tarixiy xotirasi hamda madaniy merosini saqlashga alohida e'tibor qaratadi. Shoir o'z asarlarida xalqona ohang va obrazlarni qo'llab, ular bilan tarixning hayotiyligini ta'minlaydi.

Muhammad Ali o'z she'rlarida tarixiy shaxslarni tasvirlashda ularning shaxsiy fazilatlarini va millat hayotidagi o'rnini belgilaydi. U Amir Temur, Bobur kabi buyuk shaxslarni nafaqat tarixiy ma'lumotlar asosida, shuningdek ularning millat uchun ramziy ahamiyatini namoyon etgan holda tasvirlaydi. Misol uchun, uning she'rlarida Amir Temur siyosiy xalq birligini mustahkamlovchi va tarixiy qadriyatlarni saqlovchi ramz sifatida gavdalanadi.

Muhammad Ali ijodida tarixiy voqealarning zamonaviy hayotga ta'siri va ahamiyati alohida ko'riladi. U tarixni bugungi jamiyatning madaniy va ma'naviy taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omil sifatida talqin qiladi. Shoirning asarlari yosh avlod uchun tarixni anglash va uni kelajakda saqlab qolish yo'lida yangi imkoniyatlarni ochadi.

Muhammad Ali tarixiy voqealarni inson taqdiri bilan bog'lab tasvirlash orqali tarixning chuqur ma'nosini ochib beradi. U she'rlarida tarixni nafaqat yutuq va g'alabalar nuqtayi nazaridan, balki insonlarning his-tuyg'ulari, orzu-umidlari hamda kurashlari orqali talqin qiladi. Shoirning bu uslubi tarixga insoniylik bag'ishlab, uni kitobxonning yuragiga yaqinlashtiradi.

Shoirning asarlarida tarixiy xotiraning milliy madaniyatni saqlashdagi o'rni keng yoritiladi. Muhammad Ali she'rlari bilan xalqning tarixiy xotirasi avloddan-avlodga o'tuvchi madaniy meros sifatida ko'rsatiladi. U tarixiy xotirani saqlash jamiyatning ma'naviy barqarorligi uchun kerak deb hisoblaydi.

Muhammad Ali she'riyati tarix va milliy xotiraning badiiy ifodasi sifatida o'zbek adabiyotida alohida ahamiyatga ega. Shoir tarixiy voqealar va shaxslarni poetik talqin qilish orqali milliy qadriyatlarni ulug'laydi va zamon bilan bog'laydi. Uning ijodi nafaqat o'tmishni yodga solish, balki kelajakni ma'naviy jihatdan boyitishga qaratilgan. Muhammad Ali she'rlari milliy madaniyat hamda tarixning badiiy yuksak namunasi. Shoirning asarlarida tarixni ifodalashda milliylik va zamonaviylikning uyg'unligi, poetik vositalarning mohirona qo'llanishi alohida ahamiyatga ega. Muhammad Ali ijodi nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi kunda ham yoshlarga ma'naviy xotira va milliy qadriyatlarni anglashda muhim manba bo'lib xizmat ko'rsatadi. Bu ijodiy meros tarixni chuqurroq o'rganish va adabiy nuqtai nazardan baholash uchun keng imkoniyatlar beradi. Muhammad Ali she'riyati orqali milliy adabiyotda tarix va badiiy talqin yangi bosqichga ko'tarilib, o'zbek she'riyatining xalq ma'naviy xotirasini shakllantirishdagi o'rni yanada boyitiladi. Shu bois, shoirning ijodi milliy meros sifatida keng tahlil hamda tadqiq etishga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, A. (2020). *O'zbek she'riyatining taraqqiyoti va zamonaviyligi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Ismoilov, B. (2018). *O'zbek adabiyoti tarixi*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
3. Muhammad Ali. (1985). *She'rlar to'plami*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.
4. Tursunov, O. (2019). *O'zbek she'riyatida tarixiy voqealar poetikasi*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
5. Qodirov, D. (2021). *Adabiyot va tarix: Tarixiy obrazlar talqini*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Saidov, N. (2017). *O'zbek she'riyatida milliy o'zlikning aks ettirilishi*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. To'xtayev, R. (2022). *O'zbek she'riyatida tarixiy voqelik va badiiy tasvir*. Toshkent: Adabiyotshunoslik markazi.